

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

ZAKLJUČNA NALOGA

RAZLIKA V ODNOSU MED INDIVIDUALIZMOM-
KOLEKTIVIZMOM IN SAMOPODOBO PRI LGBTQIA+
OSEBAH IN DRUGIH

NINA DEMŠAR

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MATEMATIKO, NARAVOSLOVJE IN
INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Zaključna naloga

**Razlika v odnosu med individualizmom-kolektivizmom in
samopodobo pri LGBTQIA+ osebah in drugih**

(The difference in the correlation between individualism-collectivism and self-esteem in LGBTQIA+ individuals and others)

Ime in priimek: Nina Demšar

Študijski program: Biopsihologija

Mentor: prof. dr. Ernest Ženko

Somentorica: prof. dr. Alenka Švab

Koper, september 2016

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Nina DEMŠAR

Naslov zaključne naloge: Razlika v odnosu med individualizmom-kolektivizmom in samopodobo pri LGBTQIA+ osebah in drugih

Kraj: Koper

Leto: 2016

Število listov: 31

Število slik: 4

Število tabel: 5

Število referenc: 51

Mentor: prof. dr. Ernest Ženko

Somentor: prof. dr. Alenka Švab

Ključne besede: individualizem, kolektivizem, samopodoba, LGBT, LGBTQIA+, Slovenija

Izvleček:

Individualizem-kolektivizem je koncept, ki se redko uporablja izven medkulturne psihologije. Večina raziskav s tega področja primerja različne kulture in temelji na razdelitvi med individualističnim Zahodom in kolektivističnim Vzhodom, kjer se Slovenija nahaja nekje na sredini. Kljub temu pa se kažejo tudi medosebne razlike. Cilj te zaključne naloge je bil odkriti odnos med individualizmom-kolektivizmom in samopodobo ter ugotoviti, če se ta razlikuje pri LGBTQIA+ osebah kot marginalizirani skupini in ostalih kot dominantni skupini. V raziskavi je sodelovalo 208 oseb, ki je rešilo vprašalnik in se ločilo na dve skupini, LGBTQIA+ skupino in skupino ostalih. Večjih razlik v številu, starosti, izobrazbi itd. med skupinama ni bilo. Rezultati so pokazali, da se skupini ne moreta diferencirati in da se je za celoten vzorec pokazala pozitivna korelacija med kolektivizmom in samopodobo. Avtorica je razlog za to pripisala možnim metodološkim napakam, značilnosti LGBTQIA+ skupine kot heterogene skupnosti in edinstvenosti slovenskega območja. Tako bi lahko iz tega sledile nadaljnje raziskave, ki bi vključile to značilnost v slovenski psihološki profil.

Key words documentation

Name and SURNAME: Nina DEMŠAR

Title of the final project paper: The difference in the correlation between individualism-collectivism and self-esteem in LGBTQIA+ individuals and others

Place: Koper

Year: 2016

Number of pages: 31

Number of figures: 4

Number of tables: 5

Number of references: 51

Mentor: Prof. Ernest Ženko, PhD

Co-Mentor: Prof. Alenka Švab, PhD

Keywords: individualism, collectivism, self-esteem, LGBT, LGBTQIA+, Slovenia

Abstract:

Individualism-collectivism is a concept that is rarely used outside of cross-cultural psychology. Most of the studies from this field compares different cultures and is based on the division between the individualist West and collectivist East with Slovenia somewhere in between. Interpersonal differences exist though and the purpose of this thesis was to figure out the correlation between individualism-collectivism and self-esteem and to see if it is somehow different in LGBTQIA+ individuals, as a marginalized group, than it is in others, as the dominant group. There were 208 participants in the study that filled out a questionnaire and were put into two groups, the LGBTQIA+ group and the group of others. There were not any major differences in the number, age, education etc. between the groups. The results showed that the groups could not be differentiated and that it turns out a positive correlation between collectivism and self-esteem is characteristic of the whole sample. The author speculated that this could be due to methodological mistakes, characteristics of the LGBTQIA+ group as a heterogeneous community, and as a unique Slovenian quality. That could lead to further studies that could add this to the Slovenian psychological profile.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
1.1	Individualizem-kolektivizem.....	1
1.1.1	Razširitev teh pojmov.....	3
1.1.2	Korelati individualizma-kolektivizma.....	4
1.2	Samopodoba.....	5
1.2.1	Samopodoba in individualizem-kolektivizem.....	5
1.3	LGBTQIA+ osebe.....	7
1.4	Namen dela in raziskovalna vprašanja.....	7
2	METODA.....	8
2.1	Vzorec.....	8
2.2	Pripomočki.....	9
2.3	Postopek.....	9
3	REZULTATI.....	10
3.1	Rezultati pri LGBTQIA+ osebah.....	10
3.2	Rezultati pri ostalih.....	11
3.3	Skupni rezultati.....	13
4	INTERPRETACIJA.....	15
5	SKLEPI.....	18
6	LITERATURA IN VIRI.....	19

KAZALO PREGLEDNIC

Tabela 2.01 <i>Ostali demografski podatki vzorca</i>	8
Tabela 3.01 <i>Opisna statistika LGBTQIA+ skupine</i>	10
Tabela 3.02 <i>Opisna statistika skupine ostalih</i>	11
Tabela 3.03 <i>Opisna statistika vseh rezultatov</i>	13
Tabela 3.04 <i>Statistična analiza vseh rezultatov</i>	14

KAZALO SLIK IN GRAFIKONOV

<i>Slika 3.01.</i> Korelacija med individualizmom in samopodobo pri LGBTQIA+ osebah	10
<i>Slika 3.02.</i> Korelacija med kolektivizmom in samopodobo pri LGBTQIA+ osebah.....	11
<i>Slika 3.03.</i> Korelacija med individualizmom in samopodobo pri skupini ostalih.....	12
<i>Slika 3.04.</i> Korelacija med kolektivizmom in samopodobo pri skupini ostalih	13

1 UVOD

Individualizem-kolektivismom je dimenzija, ki se v veliki meri obravnava znotraj medkulturne psihologije. Kljub temu so se v teh lastnostih pokazale tudi medosebne razlike in razlike med različnimi skupinami znotraj ene kulture. Ker je koncept zelo tesno povezan s samopodobo, se je veliko raziskovalo, kako korelirata individualistična ali kolektivistična naravnost s tem, kako posameznik_ca vidi sam_a sebe. Toda posamezniki_ce se med seboj razlikujejo po veliko drugih lastnostih. V družbi smo kategorizirani na različne načine, naj bo to po spolu, rasi, etnični pripadnosti, spolni usmerjenosti itd. Pokazalo se je, da se samopodoba in individualizem-kolektivismom različno povezujeta pri različnih etničnih in rasnih skupinah. To bi lahko nakazovalo na vrednote različnih skupin ali pa na status dominantne in marginalizirane skupine. V slednjem primeru bi se lahko to pokazalo tudi pri drugih skupinah, kot je LGBTQIA+ skupnost v primerjavi z dominantno skupino cispolnih (oseb, ki niso transspolne) heteroseksualnih oseb, kar pa nas je zanimalo v tej študiji.

1.1 Individualizem-kolektivismom

O individualizmu in kolektivismu se je začelo govoriti med francosko revolucijo, ko so uporabili pojem individualizem, da bi opisali pojav, ki negativno vpliva na dobrobit skupnosti. Takrat je torej imel negativno konotacijo v primerjavi s kolektivismom, kar se precej razlikuje npr. od pogledov današnje ameriške družbe (Oyserman, Coon in Kimmelmeier, 2002), kar je vredno omeniti, saj so zaradi moči globalizacije razširjeni tudi drugod. Globalizacija vpliva na socializacijo v družbenoekonomskem smislu, a vseeno ne govorimo o enotnem in linearnem procesu, ki bi pomenil uniformnost ameriških vrednot po celem svetu (Mlinar, 2012).

Razlike v teh lastnostih med ljudmi sta opisala že Max Weber (1930), ki je primerjal individualistični protestantizem in kolektivistični katolicizem, ter Ferdinand Tönnies (1957), ki je primerjal kolektivističen odnos v majhnih vaseh in individualističen v urbanih družbah.

Hofstede (2001) je eden prvih raziskovalcev, ki je definiral dimenzijo individualizem-kolektivismom; ta opisuje odnos med posameznikom in družbo, kar se kaže v različnih odnosih, v katerih se najdemo, kot je npr. družina.

Individualizem stoji za družbo, kjer so povezave med posamezniki_cami šibke: od vseh je pričakovano, da skrbijo le zase in za svojo bližnjo družino. Kolektivismom stoji za družbo, kjer so ljudje od rojstva integrirani v močne, kohezivne skupine, ki jih skozi njihovo življenje varujejo v zameno za brezpogojno zvestobo. (Hofstede, 2001, str. 225)

Za kolektivizem so značilne konformnost, zavezanost skupini, želja po socialni harmoniji, za individualizem pa samostojnost, avtonomija, tekmovanje in edinstvenost (Green, Deschamps in Páez, 2005; Hui in Triandis, 1986; Schwartz, 1994).

Koncepta se uporabljata predvsem v medkulturni psihologiji. Ponavadi se govori o individualističnemu Zahodu (zahodna Evropa, Severna Amerika, Avstralija) in kolektivističnemu Vzhodu ali ne-Zahodu (Azija, Južna Amerika, Afrika). Glede na združeni Hofstede in Triandis indeks (z nekoliko zastarelimi podatki – še iz časa Češkoslovaške in Vzhodne ter Zahodne Nemčije) so individualistične države sledeče: Španija, Južna Afrika, Nemčija, Madžarska, Irska, Rusija, Avstrija, Italija, Norveška, Islandija, Češkoslovaška, Francija, Portugalska, Finska, Belgija, Švedska, Danska, Švica, Kanada, Nizozemska, Velika Britanija in ZDA. Kolektivistične države so Kitajska, Južna Koreja, Nigerija, Turčija, Brazilija, Belorusija, Estonija, Latvija, Litva, Mehika, Čile, Japonska, Indija in Argentina. Na sredini spektra pa se nahajajo Bolgarija, Severna Irska, Poljska, Romunija in Slovenija (Diener, Gohm, Suh in Oishi, 2000).

Slovensko pozicijo na sredini bi lahko razložili na več načinov. Musek (1994) poda štiri možne razlage za slovenski psihološki profil. To so psihoanalitična razlaga, odnos do tujine in tujcev, teorija osebnostno-kulturne konvergence ter narava, kultura in testi. Prva se predvsem nanaša na močan vpliv materinskega nadjaza, ki naj bi se razvil zaradi oblike slovenske družine v 19. stoletju, za katero je značilna odsotnost očeta, ter na kasnejši razvoj meščanstva. Odnos do tujine in tujcev obarva dejstvo, da je Slovenija majhna država in veliko ljudi čuti njeno »mejnost«. Teorija osebnostno-kulturne konvergence pomeni sovplivanje kulturnih in osebnostnih dejavnikov, ki povzroči razvoj določenih osebnostnih lastnosti, kot npr. da povečevanje introvertiranosti povzroči večji delež introvertiranosti v državi. Zadnja razlaga se dotika pomanjkljivosti psihodiagnostičnih sredstev, kadar gre za velike kulturne razlike.

Hofstede (2002) je kolektivizem opisal kot prilagoditev na revščino, individualizem pa na bogastvo, kar bi lahko povezali z delitvijo med svetovnim Zahodom in Vzhodom. Kljub temu pa se kaže razpršenost na individualni ravni, kot tudi v posamezniku_{ci}; oseba namreč lahko kaže visoko raven individualizma in nizko raven kolektivizma, obratno, visoko raven obojega ali nizko raven obojega – ne gre torej nujno za en kontinuum, ampak za dve lastnosti, ki se merita ločeno (Green, Deschamps in Páez, 2005). Postavi se tudi vprašanje, če se stopnja individualizma-kolektivizma spreminja s časom. Velja prepričanje, da kulture postajajo vedno bolj individualistične, vendar se je izkazalo, da to ne drži povsod po svetu – npr. na Japonskem ostaja zelo kolektivistična kultura (Hamamura, 2011).

Medtem ko se medkulturne raziskave ukvarjajo z dominantnim prepričanjem kulture, pa so tudi raziskave znotraj kultur, ki kažejo, kako se etnične manjšine razlikujejo v tej dimenziji od večine. V raziskavi znotraj ZDA se je izkazalo, da so temnopolti_e in azijski_e

Američani_ke bolj kolektivistični_e v primerjavi z evropskimi Američani_kami. Latino Američani_ke niso pokazali statističnih razlik od drugih skupin. Visok individualizem se je pokazal pri temnopoltih Američanih_kah v primerjavi z evropskimi in azijskimi Američani_kami (Coon in Kimmelmeier, 2001).

Za merjenje individualizma-kolektivizma ni standardne lestvice, toda v ZDA se najbolj uporablja instrument, ki so ga ustvarili Singelis, Triandis, Bhawuk in Gelfland (1995), poleg tega pa je priljubljen tudi nekaj drugih lestvic, kjer sta glavni imeni predvsem Singelis in Triandis (npr. Singelis, 1994; Triandis in Gelfland, 1998). Prednosti predvsem lestvic Singelis idr. (1995) in Triandis in Gelfland (1998) so upoštevanje individualizma-kolektivizma kot večdimenzionalnega konstrukta, visoka zanesljivost in veljavnost. Problem se pokaže pri prenosljivosti v različne kulture ter ravno v tem, da je instrument narejen za merjenje individualnih razlik in ne kulturnih. Pri meritvah se pogosto ne upošteva konteksta in subkulture, kar je lahko velika težava pri nadaljnji analizi podatkov (Cozma, 2011).

Kritike medkulturnih raziskav teh pojavov, kot je recimo pregled, ki sta ga predstavila Markus in Kitayama (1991), je pomembno izpostaviti. Ena izmed kritik pravi, da se vedno raziskuje razlike med državami, govori pa se o kulturnih razlikah, kljub temu da država ne pomeni isto kot kultura. Poleg tega je veliko posploševanja, saj čeprav je bila velika večina raziskav narejena v kontekstu Severne Amerike in vzhodne Azije, velja prepričanje, da enako kot za vzhodno Azijo velja za celotni svetovni Vzhod. Obstajajo tudi raziskave, ki niso pokazale razlik med Japonsko in ZDA v individualizmu-kolektivizmu, a niso uspele premagati stereotipa, ki pravi obratno (Fiske, 2002; Matsumoto, 1999). Dodatne kritike metodologije so, da imajo še posebej na področju individualizma-kolektivizma vprašalniki o pogledih, katerih rezultati se nato primerjajo med eno državo in drugo, veliko pomanjkljivosti zaradi drugih posebnosti različnih kultur in težave pri kategorizaciji teh lastnosti. Medtem ko nekatere skrbi, da različni rezultati mnogih raziskav krhajo prepričanje, da so nekatere kulture izrazito individualistične in druge izrazito kolektivistične, pa bi lahko to le pripeljalo bližje resnici, da te razlike niso popolnoma sistematične in se pojava kažeta bolj kompleksno (Kitayama, 2002).

1.1.1 Razširitev teh pojmov

Še ena možna kritika je, da je uporaba le dveh pojmov, kolektivizma in individualizma, preveč izključujoča. Kot rešitev te težave je široko sprejeta uporaba štirih dimenzij kolektivizma in individualizma; vertikalni kolektivizem, vertikalni individualizem, horizontalni kolektivizem in horizontalni individualizem. Vertikalna dimenzija se nanaša na hierarhije, medtem ko se horizontalna na to, ali je oseba bolj ali manj podobna drugim.

Kolektivismom torej ločimo na vertikalni kolektivismom, ki pomeni, da so osebe za cilje skupine pripravljene žrtvovati svoje osebne cilje in se podrediti avtoriteti v skupini, ter horizontalni kolektivismom, ki vključuje enotnost z drugimi v skupini, ne pa podrejanja avtoriteti. Individualizem se deli na vertikalni individualizem, ki pomeni, da osebe tekmujejo za doseg lastnih ciljev, ter horizontalni individualizem, kjer ne gre za doseg statusa, pač pa za potrebo po tem, da se razlikujejo od drugih v skupini (Singelis idr., 1995; Triandis in Gelfand, 1998). Raziskava individualizma-kolektivismom na etničnih skupinah v ZDA z dodano horizontalno-vertikalno dimenzijo (Vargas in Kimmelmeier, 2013) je pokazala presenetljive rezultate. Temnopolti Američani so npr. imeli najvišje rezultate horizontalnega individualizma (in ne evropejski Američani). To pokaže potrebo po razčlenitvi teh pojmov v bodočih raziskavah.

Uvedena je bila tudi relacijska dimenzija, ki bi se dodala kolektivistični in individualistični ter problematizirala rezultate raziskav, ki so pokazale, da so ženske bolj kolektivistično naravnane, moški pa bolj individualistično. V nasprotju z individualistično dimenzijo bi se torej vzpostavili kolektivistična dimenzija, ki se nanaša na cilje, ki so značilni za skupnost, in relacijska, ki se nanaša na odnose med osebami. Medtem ko se kolektivistična dimenzija pokaže kot bolj značilna za vzhodne družbe, se relacijska pokaže kot statistično bolj značilna za ženske kot moške. Poleg tega je relevantna tudi pri medkulturnih razlikah: opazimo lahko razliko med Japonsko in Korejo, saj je v Koreji dominantna relacijska dimenzija, na Japonskem pa kolektivistična (Kashima idr., 1995).

1.1.2 Korelati individualizma-kolektivismom

Znanje o individualizmu-kolektivismom je predvsem zanimivo za raziskovanje, katere druge lastnosti lahko napove oz. s katerimi korelira. Triandis (2001) je prišel do zaključkov, da se ljudje iz kolektivističnih kultur bolj pogosto definirajo v navezavi na kakršenkoli socialni kontekst, bolj internalizirajo norme svojih skupnosti, njihova samopodoba je bolj odvisna od odnosov z drugimi kot od lastnega uspeha, bolj pogosto uporabljajo situacijske atribucije in so bolj etnocentrični. Osebe iz individualističnih kultur so bolj dominantne, manj intimne, se slabše prilagajajo romantičnim zvezam in niso tako sramežljive.

V študiji, ki je primerjala ZDA, Portoriko in Japonsko (Triandis, Bontempo, Villareal, Asai in Lucca, 1988), se je izkazalo, da je za ameriški individualizem značilna večja preokupacija z lastnimi cilji kot cilji skupine, samozaupanje v kontekstu tekmovanja, nizka stopnja zaskrbljenosti za ostale člane skupine in splošna oddaljenost od skupin. Primerjava med dvema kolektivističnima (Portoriko in Japonska) in enim individualističnim (ZDA) vzorcem je zavrгла tezo, da kolektivismom nujno pomeni konformnost. V primerjavi med ZDA in Portorikom se je pokazalo, da so kolektivistične osebe deležne boljše skrbi od skupnosti in osebe v individualistični kulturi čutijo več osamljenosti.

Na temo povezave med individualizmom-kolektivizmom in socialno identiteto obstaja raziskava iz Bolgarije. Tam se je pokazalo, da so individualisti_ke manj verni_e, se bolj identificirajo s politično opozicijo in se počutijo bližje revnim kot bogatim. Nasprotno so kolektivist_i_ke predvsem verni_e, politično orientirani_e bolj socialistično in se počutijo bližje bogatim slojem ter povezani_e s strukturami moči (Topalova, 1997).

1.2 Samopodoba

Individualizem-kolektivizem je zelo tesno povezan s samopodobo. Ker obstaja veliko definicij samopodobe, se uporablja tudi veliko izrazov, ki opisujejo isti konstrukt: to so sebstvo, identiteta, samopodoba, socialni jaz itd. V angleščini jih najdemo še več: self, self-acceptance, self-actualization, self-awareness, self-esteem, self-concept, self-evaluation, self-image, self-monitoring, self-perception, self-presentation, self-representation, self-schemas, self-understanding, identity ... Kar je skupno tem besedam, je, da gre za odnose, ki jih imajo osebe do sebe. Ti odnosi se razvijajo že od rojstva naprej prek procesov predstav, občutkov in vrednotenj sebe (Kobal, 2000).

Ker bomo v nadaljevanju govorili o pozitivni in negativni samopodobi, je vredno omeniti, da se za ta vrednostni vidik poleg samopodobe uporabljajo tudi izrazi self-worth, self-evaluation in slovenski izraz samospoštovanje, ki ga Rosenberg (1965) definira kot pozicijo osebe, ki jo ima do sebe, naj bo ta pozitivna ali negativna. Pozitivna pozicija pomeni, da je oseba zadovoljna sama s sabo in se ceni, negativna pa, da se oseba ne ceni in ni zadovoljna s sabo takšna, kot je.

Nizko samopodobo je veliko avtorjev povežalo s čustvenimi in vedenjskimi težavami, kar kaže na njeno pomembno vlogo. Ena od takšnih raziskav je pokazala, da ima pozitivna skupinska samopodoba dober vpliv na soočanje s psihološkim distresom pri transspolnih ženskah (Sánchez in Vilain, 2009). Sociometrična hipoteza pravi, da je funkcija samopodobe, da deluje kot sociometer: oseba glede na svojo samopodobo oceni stopnjo, do katere se počuti vključeno ali izključeno iz skupnosti ter je glede na to motivirana, da se ravna na način, ki bo deloval v smeri vključenosti in zmanjšal možnost izključenosti (Leary, Tambor, Terdal in Downs, 1995).

1.2.1 Samopodoba in individualizem-kolektivizem

Kot omenjeno že prej, je znanje o individualizmu-kolektivizmu zanimivo predvsem, ko opazujemo korelacije z drugimi lastnostmi, med katere spada tudi samopodoba.

V raziskavi med kitajskimi otroki (torej v državi, ki velja za predvsem kolektivistično), kjer so bili nekateri vzgojeni bolj kolektivistično in drugi bolj individualistično, se je izkazalo, da je individualizem bolje napovedal višjo samopodobo (Peterson, Cobas, Bush, Supple in Wilson, 2005).

Nekatere raziskave so kazale na to, da imajo ljudje v individualističnih kulturah bolj pozitivno samopodobo kot v kolektivističnih (npr. Markus in Kitayama, 1991; Singelis, Bond, Sharkey in Lai, 1999), vendar so Hetts, Sakuma in Pelham (1999) opozorili, da ne pride do takšnih rezultatov, kadar se ločijo implicitni in eksplicitni samokoncepti. V treh študijah, ki so jih opravili, so se pokazali kompleksni rezultati, med drugim, da imajo tako individualistično kot kolektivistično usmerjene osebe potrebo po pozitivni oceni samih sebe in da samopodoba ni nekaj, s čimer bi se ukvarjale samo osebe iz individualističnih kultur. V raziskavi v Kanadi in Kolumbiji se je pokazalo, da v zgodnji adolescenci kolektivizem napove pozitivno samovrednotenje v povezavi s socialnimi kompetencami in negativno samovrednotenje v povezavi s kognitivnimi kompetencami, medtem ko individualizem nima statistično značilnega vpliva (Santo idr., 2013).

Kar se tiče konceptov samougajanja (angl. self-liking) in občutka kompetentnosti (angl. self-competence), naj bi za kolektivistične osebe veljalo, da imajo višjo stopnjo samougajanja in nižji občutek kompetentnosti ter da glede na dogodke v socialnem življenju pride do večje spremembe v samougajanju. Za individualizem velja obratno glede prve predpostavke, torej je za individualistične osebe značilen višji občutek kompetentnosti in nižja stopnja samougajanja, v občutku kompetentnosti pa pride do večjih sprememb glede na življenjske dogodke, ki so povezani z uspehi (Tafarodi in Swann, 1996). Tafarodi in Walters (1999) sta potrdila te hipoteze v raziskavi, ki je primerjala Španijo (kolektivistična kultura) in Veliko Britanijo (individualistična kultura), razen zadnje, torej da pride pri individualistično usmerjenih osebah do večjih sprememb v občutku kompetentnosti glede na življenjske dogodke. To je bilo potrjeno v raziskavi na malezijskih in britanskih študentih (Tafarodi, Lang in Smith, 1999).

Ena izmed študij se je osredotočila na kolektivizem-individualizem in "možni jaz" (angl. possible self) povezan z uspehom pri temnopoltih in belih Američanih_kah (Oyserman, Gant in Ager, 1995). »Možni jaz« je ena izmed komponent samopodobe oz. natančneje samokonceptov, ki vključuje predstavo sebe v prihodnosti glede na predstavo sebe iz preteklosti. Ne gre za katere koli možne ideje o vlogah, ki bi jih prevzeli, pač pa za želje in fantazije, ki so specifične za posameznika_co in odvisne od družbenih primerjav (Markus in Nurius, 1986). Raziskava, ki so jo opravili Oyserman idr. (1995), je pokazala, da lahko pri temnopoltih Američanih_kah, ki imajo bolj izražen kolektivizem, ta napove "možni jaz" povezan z uspehom, pri belih Američanih_kah pa "možni jaz" napove večja izraženost individualizma.

Kolektivizem se je tudi izkazal za pomemben faktor pri poklicnih preferencah etničnih manjšin, predvsem kot mediator med etnično identiteto (pojem, soroden samopodobi) in usposobljenostjo (Combs, Milosevic, Jeung in Griffith, 2012). Raziskava, ki sta jo opravila Verkuyten in Lay (1998), je potrdila model, ki pravi, da je kolektivizem eden izmed faktorjev, ki v kombinaciji z etnično identiteto pomaga etničnim manjšinam doseči psihološko dobrobit.

1.3 LGBTQIA+ osebe

Poleg etničnih manjšin poznamo tudi seksualne in spolne manjšine. Ponavadi se zanje uporablja kratica LGBT, lahko pa tudi bolj vključujoče, kot je LGBTQIA+. Ta kratica vključuje lezbične, gejevske, biseksualne, transspolne, kvir, interseksualne in aseksualne identitete. Plus označuje vključenost tudi drugih identitet, ki niso našteje. Kljub inkluzivnosti je nekaj težav s to oznako, ljudje namreč črkam v kratiki pripisujejo različne pomene, npr. A kot aseksualna identiteta ali zaveznik (angl. ally), problem pa je tudi v gručenju spolne usmerjenosti s spolno identiteto v eno skupino (Rihn in Sloan, 2013).

LGBTQIA+ osebe pogosto spremljajo izkušnje stigme, predsodkov in diskriminacije, ki edinstveno oblikujejo njihovo življenje (npr. Balsam, Rothblum in Beauchaine, 2005; Clements-Nolle, Marx in Katz, 2006; Huebner, Rebchook in Kegeles, 2004; Kelleher, 2009; Mays in Cochran, 2001). Kuhar in Švab (2005) sta kljub izhodišču, da so identitete pluralne in lezbijke in geji niso monolitna skupina, potrdila, da je »istospolna usmerjenost kot družbena identiteta močno zaznamovala osebne identitete gejev in lezbijk kot posameznikov in posameznic« (Kuhar in Švab, 2005, str. 49).

Individualizem-kolektivizem pri LGBTQIA+ osebah je tema, ki še ni raziskana. Narejena je bila študija, kjer je bila spremenljivka uporabna pri odkrivanju, kako se homoseksualni moški v Avstraliji spoprijemajo s prekrivanjem gejevske in azijske identitete (Mao, McCormick in Van de Ven, 2002), drugače pa še ni bilo veliko govora o njeni povezavi s samopodobo. Bolj kot individualizem-kolektivizem se je pri LGBTQIA+ osebah pokazala povezanost samopodobe z zadovoljstvom, težavami z duševnim zdravjem in občutkom sramu (Greene in Britton, 2013).

1.4 Namen dela in raziskovalna vprašanja

Cilj dela je preveriti, ali obstaja povezava med samopodobo in kolektivizmom oz. individualizmom in če se kaže kakšna razlika v tej povezavi med LGBTQIA+ posamezniki_cami in drugimi. Ameriška raziskava (Oyserman idr., 1995) se je ukvarjala s podobnim vprašanjem pri temnopoltih in belih študentih in nakazala, da pri temnopoltih kolektivizem napoveduje višjo samopodobo, pri belih pa individualizem. Če bi bili spodnji hipotezi potrjeni, bi se odprla možnost nadaljnjih raziskav, ki bi posplošile to kot značilnost dominantnih in marginaliziranih skupin.

Prva hipoteza je, da pri LGBTQIA+ osebah velja, da je kolektivizem pozitivno povezan s samopodobo, individualizem pa nima vloge.

Druga hipoteza je, da se pri osebah, ki se ne identificirajo kot LGBTQIA+, to kaže ravno nasprotno: individualizem je pozitivno povezan s samopodobo, kolektivizem pa nima vloge.

2 METODA

2.1 Vzorec

Vprašalnik, ki je bil objavljen na spletu, je rešilo 249 oseb iz Slovenije. Nekaj udeležencev_k je izpadlo, ker niso odgovorili na vsa vprašanja, zato je nadaljnja analiza potekala le na preostalih (N = 208). Od tega jih je bilo 105 LGBTQIA+, 103 pa cisspolnih heteroseksualnih oseb.

Povprečna starost vseh udeležencev_k je bila 26,16 (SD = 7,97). Povprečna starost LGBTQIA+ skupine je bila 25,29 (SD = 6,02), povprečna starost skupine ostalih pa 27,05 (SD = 9,51). Iz tabele 2.01 je razvidno, da med skupinama ni bilo velike razlike pri porazdelitvi glede na kraj in izobrazbo.

Tabela 2.01

Ostali demografski podatki vzorca

Demografski podatki	Število (LGBTQIA+ skupina)	Število (skupina ostalih)	Število (skupaj)
Kraj			
veliko mesto	65	50	115
manjše mesto	22	26	48
vas / podeželje	18	27	45
Izobrazba			
osnovnošolska	5	3	8
srednješolska	7	7	14
gimnazijska	40	45	85
višješolska	0	2	2
visokošolska / univerzitetna	42	33	75
magisterij / doktorat	11	13	24

V LGBTQIA+ skupini je bilo 90 cisspolnih oseb (19 moških, 63 žensk in 8, ki se jih ni opredelilo) in 12 transspolnih (med katerimi so bile vse nebinarne razen enega trans moškega), 3 pa se niso opredelile. Po spolni usmerjenosti se je največ oseb identificiralo kot biseksualne ali panseksualne (n = 58), nato kot geji (n = 13), lezbijke (n = 11), aseksualne (n = 9), kvir (n = 4), heteroseksualne (n = 3), neopredeljene homoseksualne (n = 2), 5 pa se jih ni opredelilo. V skupini ostalih je bilo tudi več cis žensk (n = 68) kot cis moških (n = 26), 9 oseb pa se ni opredelilo.

2.2 Pripomočki

Uporabljena sta bila dva vprašalnika, na koncu pa še socio-demografska vprašanja, kjer je bilo tudi vprašanje *Ali se identificirate kot LGBTQIA+ oseba?* z možnima odgovoroma DA in NE, ki je določilo, v katero skupino spada oseba.

Prva stran je bila namenjena prevedeni Lestvici individualizma in kolektivizma, originalno Individualism and collectivism scale (Triandis in Gelfand, 1998) za merjenje individualizma-kolektivizma. Vertikalni in horizontalni individualizem sta se štela kot komponenti individualizma, vertikalni in horizontalni kolektivizem pa kot komponenti kolektivizma. Lestvica ima 16 postavk, 8 za merjenje individualizma in 8 za merjenje kolektivizma. Primer postavke za individualizem je *Raje se zanašam nase kot na druge*. Primer postavke za kolektivizem je *Počutim se dobro, ko sodelujem z drugimi*. Pri vsaki postavki je oseba ocenila, koliko se strinja z njo od 1 do 9.

Na drugi strani so udeleženci reševali predelani vprašalnik Jaz – idealni jaz (Lamovec, 1980, po Lamovec, 1994) za merjenje samopodobe. Ta vprašalnik je v originalu sestavljen iz dveh delov: v prvem delu oseba ocenjuje svoj jaz (kako sebe zaznava), v drugem delu pa svoj idealni jaz (kakšna si oseba želi biti). Za primer te raziskave je bil spremenjen tako, da so ostale le postavke iz prvega dela, tj. postavke o zaznanem jazu. Dve izmed postavk (ekstrovertiran/a-introvertiran/a ter živahen/na-miren/na) sta bili zamenjani z bolj primernima za to raziskavo (uspešen_a-neuspešen_a ter zabaven_a-dolgočasen_a). Tu so osebe izbrale številko od 1 do 7 glede na to, kje na kontinuumu med eno lastnostjo (npr. slab_a) in drugo (npr. dober_a) se nahajajo.

2.3 Postopek

Izpolnjevanje vprašalnika je potekalo januarja in februarja 2016 prek spleta. Vprašalnik je bil dostopen na spletni strani <https://www.1ka.si/> oz. EnKlikAnketa in razširjen na spletnih omrežjih, kjer ga je delilo nekaj ljudi in LGBT organizacij, kot sta Legebitra in Kwartir. Na začetku so bila podana navodila, sledil pa je vprašalnik, ki so ga udeleženci_ke rešili_e v približno desetih minutah. Socio-demografska vprašanja so bila na koncu. To je bilo pomembno zato, da vprašanje, če se identificirajo ko LGBTQIA+ oseba, ni vplivalo na reševanje preostalega dela. Glede na to vprašanje so bili_e udeleženci_ke razdeljeni v dve skupini (LGBTQIA+ skupina in skupina ostalih) in podatki so bili nato obdelani v programu SPSS. S programom se je dalo izračunati korelacijo in statistično značilnost te korelacije za vsako skupino posebej in na koncu še za vse udeležence_ke skupaj.

3 REZULTATI

3.1 Rezultati pri LGBTQIA+ osebah

Cilj prvega dela raziskave je bil ugotoviti, kakšna je korelacija med individualizmom-kolektivizmom in samopodobo pri prvi skupini, torej pri LGBTQIA+ osebah. V tabeli 3.01 so navedeni neobdelani podatki, iz katerih je razvidno, da je pri rezultatih v kolektivizmu večji razpon kot pri individualizmu, drugega pa brez analize ne moremo sklepati.

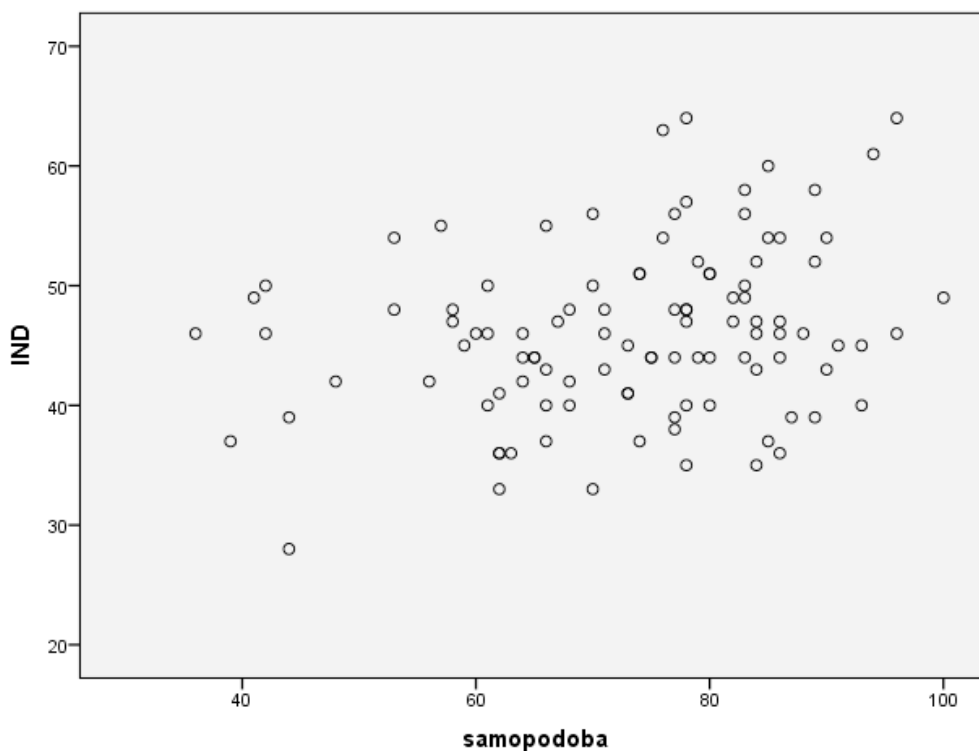
Tabela 3.01

Opisna statistika LGBTQIA+ skupine

	Minimum	Maksimum	Aritmetična sredina	SD
Individualizem	28	64	46,10	7,080
Kolektivizem	14	65	43,87	10,208
Samopodoba	36	100	73,19	13,827

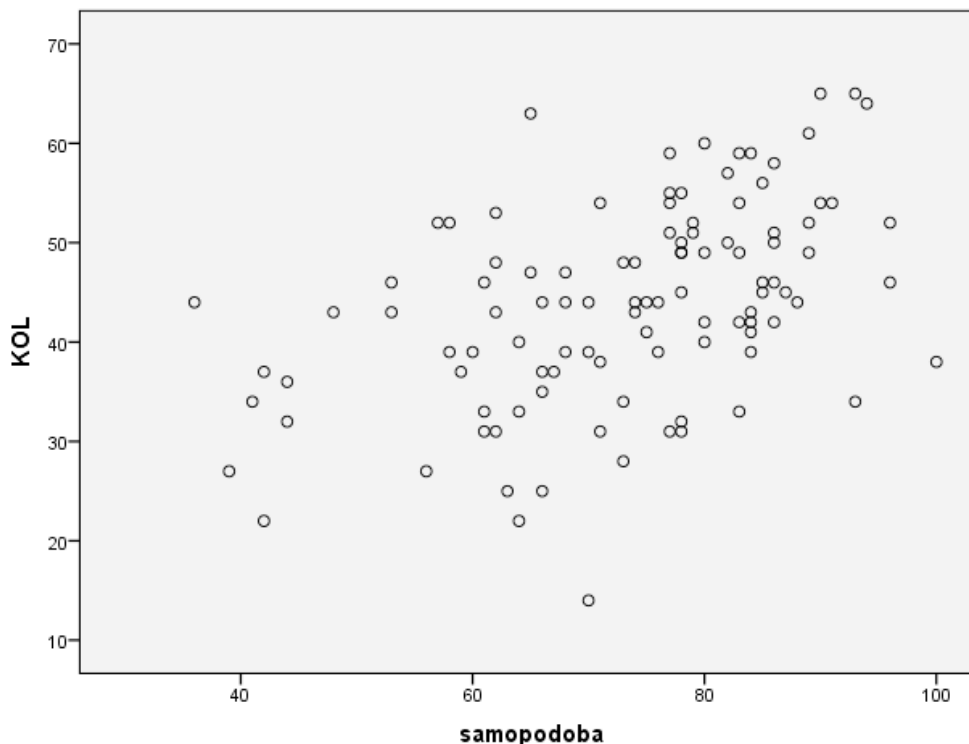
N = 105

Izračunan Kolmogorov-Smirnov Z je potrdil, da so vse značilnosti normalno porazdeljene (pri vseh je bila p vrednost nad 0,05), zato je bilo možno opraviti parametrični test.



Slika 3.01. Korelacija med individualizmom in samopodobo pri LGBTQIA+ osebah

Nato smo izračunali Pearsonov r za korelacijo med individualizmom in samopodobo. Kot prikazuje graf na sliki 3.01, se je pokazala nizka pozitivna asociiranost ($r = 0,261$), ki je statistično zelo značilna ($\alpha < 0,01$).



Slika 3.02. Korelacija med kolektivizmom in samopodobo pri LGBTQIA+ osebah

Isto smo izračunali za kolektivizem in samopodobo. Na grafu na sliki 3.02 se lahko vidi, da gre za večjo korelacijo, namreč za zmerno pozitivno asociiranost ($r = 0,466$), ki je statistično zelo značilna ($\alpha < 0,01$).

3.2 Rezultati pri ostalih

Drugi del raziskave se je nanašal na drugo skupino, skupino ostalih. Iz tabele 3.02, ki vsebuje neobdelane rezultate, vidimo, da je pri kolektivizmu večji razpon in da je aritmetična sredina pri vseh lastnostih višja kot pri prvi skupini (glej tabelo 3.01).

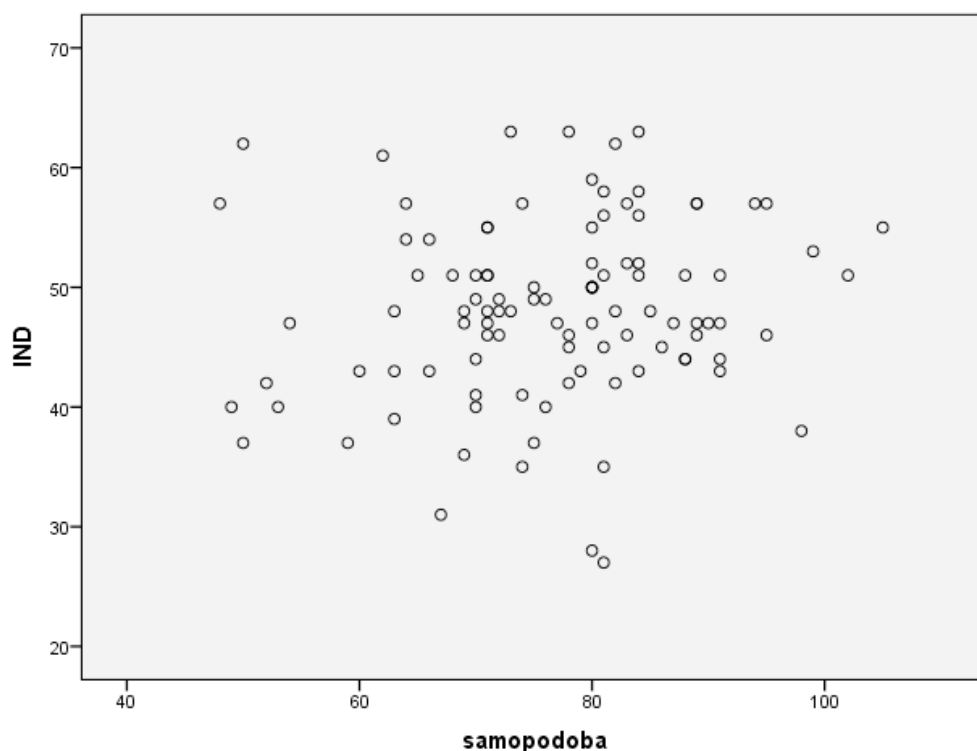
Tabela 3.02

Opisna statistika skupine ostalih

	Minimum	Maksimum	Aritmetična sredina	SD
Individualizem	27	63	48,17	7,460
Kolektivizem	24	72	50,27	10,313
Samopodoba	48	105	76,64	12,731

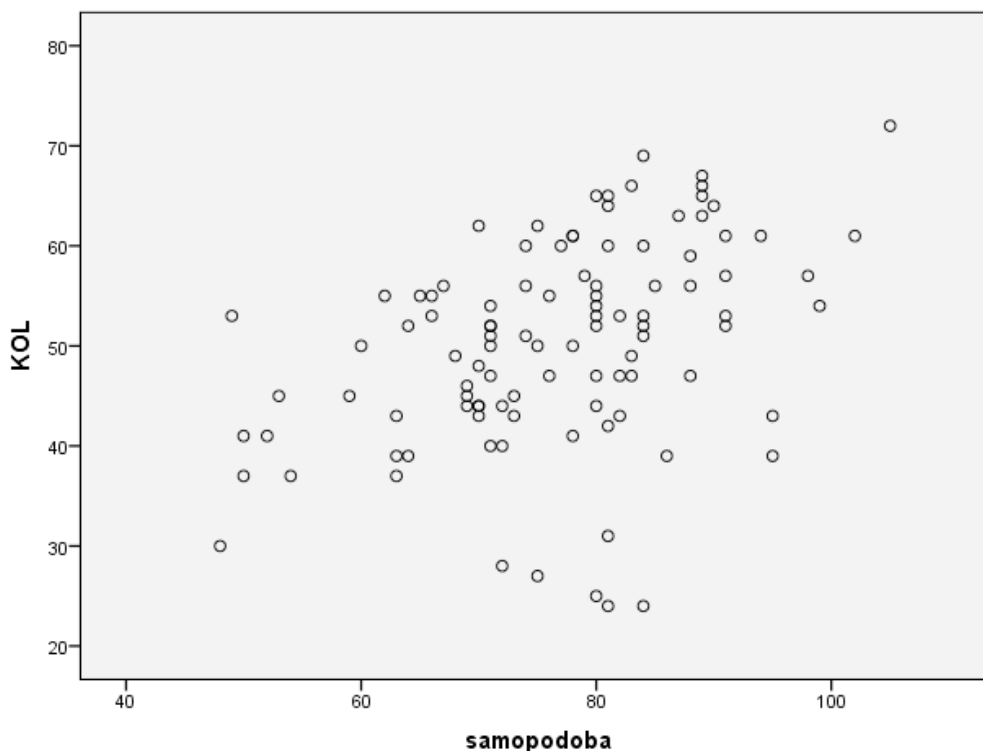
N = 103

Izračunan Kolmogorov-Smirnov Z je potrdil, da so vse značilnosti normalno porazdeljene (pri vseh je bila p vrednost nad 0,05), zato je bilo možno opraviti parametrični test.



Slika 3.03. Korelacija med individualizmom in samopodobo pri skupini ostalih

Nato smo izračunali Pearsonov r za individualizem in samopodobo, ki je pokazal, da med lastnostima pri skupini ostalih ni statistično značilne korelacije ($r = 0,144$; $\alpha > 0,05$), kar se vidi na grafu na sliki 3.03.



Slika 3.04. Korelacija med kolektivizmom in samopodobo pri skupini ostalih

Po tem smo izračunali še Pearsonov r za kolektivizem in samopodobo za drugo skupino. Graf na sliki 3.04 prikazuje, da se je izkazalo, da gre za zmerno pozitivno asociiranost ($r = 0,408$), ki je statistično zelo značilna ($\alpha < 0,01$).

3.3 Skupni rezultati

Zaradi podobnosti med skupinama smo izračunali še korelacije med individualizmom in samopodobo ter kolektivizmom in samopodobo za vse osebe, ki so se udeležile raziskave. Opisna statistika iz tabele 3.03 pokaže, da je aritmetična sredina rezultatov individualizma in kolektivizma skoraj enaka.

Tabela 3.03

Opisna statistika vseh rezultatov

	Minimum	Maksimum	Aritmetična sredina	SD
Individualizem	27	64	47,13	7,328
Kolektivizem	14	72	47,04	10,727
Samopodoba	36	105	74,90	12,917

N = 108

Tabela 3.04

Statistična analiza vseh rezultatov

	Z	r (s samopodobo)
Individualizem	0,909	0,220**
Kolektivizem	0,727	0,454**
Samopodoba	1,160	

** $\alpha < 0,01$

Najprej izračunan Kolmogorov-Smirnov Z je potrdil, da gre pri vseh lastnostih za normalno porazdelitev, saj je bil pri vsaki $p > 0,05$. Nato smo izračunali Pearsonov r in odkrili, da je korelacija med individualizmom in samopodobo nizka pozitivna, a statistično zelo značilna. Korelacija med kolektivizmom in samopodobo pri vseh je bila zmerna pozitivna in statistično zelo značilna.

4 INTERPRETACIJA

Namen te raziskave je bil odkriti odnos med samopodobo in individualizmom-kolektivizmom pri marginalizirani skupini kot je LGBTQIA+ skupnost in to primerjati z dominantno skupino cispolnih heteroseksualnih oseb.

Analiza rezultatov skupine LGBTQIA+ oseb je prinesla tako pričakovane kot nekoliko presenetljive informacije. Lahko smo potrdili, da je kolektivizem povezan s samopodobo, saj sta bila v zmerni pozitivni korelaciji. To je delovalo v skladu z raziskavo, ki so jo izvedli Oyserman et al. (1995), kjer se je pri marginalizirani skupini, v njihovem primeru pri temnopoltih Američanih_kah v ZDA, pokazala povezanost med kolektivizmom in »možnim jazom«, t. j. eno izmed komponent samopodobe.

Presenetljiv del je bil, da se je v naši raziskavi pokazala tudi nizka pozitivna korelacija med individualizmom in samopodobo pri LGBTQIA+ osebah, kar je pomenilo, da drugi del prve hipoteze, ki je pravil, da individualizem nima vloge, nismo mogli potrditi. Čeprav takšen rezultat ni bil pričakovan, je lep prikaz tega, da tukaj ne gre za dve lastnosti na nasprotni strani kontinuuma, ampak za dimenziji, ki se morata meriti ločeno, saj brez tega izgubimo informacije (Green idr., 2005). Kljub temu je povezava skoraj zanemarljiva.

Pri drugi skupini oz. pri skupini oseb, ki se ne identificirajo kot LGBTQIA+, smo napovedali, da se bo pokazala korelacija med individualizmom in samopodobo. Tega dela hipoteze nismo mogli potrditi, saj se ni pokazala statistično značilna povezava med tema lastnostima. To je bilo presenetljivo, saj smo zaradi raziskave Oysermana et. al. (2005), kjer je dominantna skupina belih Američanov_k pokazala povezavo med individualizmom in »možnim jazom«, pričakovali podobne rezultate. Presenetljivo je tudi zato, ker se je večina medkulturnih raziskav na tem področju nagibala k temu, da ima individualizem večjo vlogo pri napovedovanju samopodobe (npr. Markus in Kitayama, 1991; Singelis idr., 1999), in ker te študije merijo predvsem lastnosti pri dominantnih skupinah, bi se to moralo skladati z našimi rezultati pri skupini ostalih, a se ni.

Rezultat, ki se je najbolj razlikoval od pričakovanj, je bil, da je pri skupini ostalih kolektivizem v zmerni pozitivni korelaciji s samopodobo prav tako kot pri skupini LGBTQIA+ oseb, kar je v nasprotju s hipotezo, ki je pravila, da kolektivizem nima vloge. To je privedlo do ponovnega premisleka o zasnutku te raziskave.

Ker se je med rezultati ene in druge skupine pokazalo veliko podobnosti, smo se odločili statistično obdelati še celotne podatke in izkazalo se je, da je na našem (slovenskem) vzorcu nizka pozitivna korelacija med individualizmom in samopodobo in, bolj opazno, zmerna pozitivna korelacija med kolektivizmom in samopodobo.

Kot omenjeno pri drugi hipotezi, raziskave kažejo večjo povezanost med individualizmom in samopodobo. Raziskave, ki so primerjale kulture (npr. Markus in Kitayama, 1991;

Singelis idr., 1999), so pokazale, da individualistične kulture dobivajo višje rezultate na vprašalnikih o samopodobi. Poleg medkulturnih raziskav pa se je pokazalo tudi, da je pri kitajskih otrocih individualistična vzgoja povezana z višjo samopodobo (Peterson idr. 2005). Čeprav so bile te raziskave kritizirane zaradi metode, ki ne ločuje med implicitnimi in eksplicitnimi samokoncepti, ki so v medkulturnih raziskavah samopodobe ključnega pomena (Hetts idr., 1999), naj bi ti podatki še vedno imeli neko veljavo.

Možnih razlag za odstopanje naših rezultatov je več in jih bomo razdelili v tri sklope: pomanjkljivosti metodologije, slovenski vzorec in značilnosti LGBTQIA+ skupnosti.

Najprej se osredotočimo na metodologijo. Za merjenje samopodobe smo uporabili predelani vprašalnik Jaz – idealni jaz (Lamovec, 1980, po Lamovec, 1994). Po teoriji Tafarodija in Swanna (1996) je znotraj samopodobe kolektivizem povezan s konceptom samougajanja, individualizem pa z občutkom kompetentnosti. Možno je, da je uporabljeni vprašalnik imel poudarek na meritvi samougajanja. Drugi instrument, ki smo ga uporabili, Lestvica individualizma in kolektivizma (Triandis in Gelfland, 1998), se uporablja za merjenje tako individualizma-kolektivizma kot tudi horizontalne-vertikalne dimenzije, mi pa smo združili horizontalni in vertikalni individualizem v eno kategorijo ter horizontalni in vertikalni kolektivizem v drugo. Čeprav je nekaj vrednosti v tem – večja primerljivost z drugimi raziskavami, ki preučujejo le ti dve lastnosti – se je lahko s tem nekaj podatkov izgubilo. Poleg tega bi bilo mogoče primerno uporabiti vprašalnik, ki upošteva relacijsko dimenzijo, saj le-ta prikaže več podrobnosti v problematiki (Kashima idr., 1995), a spet ne bi bilo mogoče primerjati z drugimi raziskavami, saj večina ni uporabila takšnih instrumentov. Lahko tudi upoštevamo kritiko, da se vprašalniki individualizma-kolektivizma težko prenesejo v različne kulture in so lahko brez konteksta brez vrednosti (Cozma, 2011). Po drugi strani drugačni rezultati mogoče kažejo prednost uporabljene metodologije, vsaj kar se tiče analize. Medtem ko so raziskave v preteklosti predvsem primerjale kulture, smo mi merili korelacijo znotraj skupine, kar bi lahko bilo bolj primerno za dimenzijo individualizem-kolektivizem.

Drugi sklop razlag za edinstvenost rezultatov, ki jih je prikazala ta raziskava, je, da gre za posebnost Slovenije. Individualizem-kolektivizem je dimenzija, ki se preučuje predvsem v medkulturnem kontekstu, zato bi bila lahko smiselna razlaga, da je pozitivna korelacija med kolektivizmom in samopodobo značilnost slovenskega, balkanskega in/ali vzhodnoevropskega prostora. To se zdi možno že zaradi same pozicije Slovenije nekje vmes med individualističnim Zahodom in kolektivističnim Vzhodom, tako geografsko in kulturno kot tudi po združenemu Hofstede in Triandis indeksu individualizma-kolektivizma držav (Diener idr., 2000). Kljub moči globalizacije oz. amerikanizacije individualističnih vrednot je za Slovenijo vseeno značilen poseben psihološki profil, naj bo to zaradi zgodovine slovenske družine, občutka »mejnosti«, sovplivanja kulturnih in osebnostnih dejavnikov ali – kot smo se že prej dotaknili – odnosa med naravo, kulturo in

testi (Musek, 1994). Možno je, da to nakazujejo naši rezultati, a to bo moralo biti še nadalje raziskano.

Zadnji sklop razlag za rezultate, ki so se pokazali za nediferencirane med LGBTQIA+ skupino in skupino ostalih, se nanaša na same značilnosti LGBTQIA+ skupnosti. LGBTQIA+ osebe so bile namreč obravnavane kot enotna skupina, kar niso. V kratiko je vključenih veliko identitet, ki se razlikujejo ne le glede na spolno usmerjenost, temveč tudi glede na spolno identiteto (Rihn in Sloan, 2013), zato je bilo mogoče nespametno primerjati to skupino kot eno proti vsem ostalim.

Prvotni namen te zaključne naloge je bil, da bi doprinesla k znanju o LGBTQIA+ osebah, saj je takšno delo pomembno s kritičnoteoretskega vidika za dajanje glasu marginaliziranim skupinam. Čeprav se tu niso pokazale nobene značilnosti te skupine, je uporabna vrednost te raziskave dodajanje k ugotovitvam o individualizmu-kolektivizmu in samopodobi. Poleg tega so to prvi podatki o povezavi med tema lastnostima v Sloveniji, kar prispeva k poznavanju kulturnih značilnosti tega območja in vpliva le-teh na posameznike.

5 SKLEPI

Naš cilj je bil ugotoviti, kakšna je povezava med individualizmom-kolektivizmom in samopodobo ter kako se razlikuje pri skupini LGBTQIA+ oseb in skupini ostalih. V nasprotju s postavljenima hipotezama,

1. da pri LGBTQIA+ osebah velja, da je kolektivizem pozitivno povezan s samopodobo, individualizem pa nima vloge in
2. da se pri osebah, ki se ne identificirajo kot LGBTQIA+, to kaže ravno nasprotno: individualizem je pozitivno povezan s samopodobo, kolektivizem pa nima vloge,

se je izkazalo, da je pri vseh zmerna pozitivna korelacija med kolektivizmom in samopodobo ter nizka pozitivna korelacija med individualizmom in samopodobo.

Glavni razlog za postavljeni hipotezi je bil povezan z željo, priti do spoznanja, ali se v teh povezavah kažejo razlike med dominantnimi in marginaliziranimi skupinami. Čeprav se v naši študiji te razlike niso pokazale, bi lahko v nadaljnjih raziskavah, v katerih bi odpravili pomanjkljivosti naše (kot je gručenje vseh LGBTQIA+ identitet v eno skupino) poskusili te razlike poiskati. Hkrati pa bi bilo mogoče ugotovitev, da je kolektivizem napovedal samopodobo v našem vzorcu, uporabiti za iztočnico nadaljnjih raziskav, ki bi pojasnile, zakaj in če je to značilnost Slovenije ter kako se kaže v primerljivih državah.

6 LITERATURA IN VIRI

Balsam, K. F., Rothblum, E. D., Beauchaine, T. P. (2005). Victimization over the life span: a comparison of lesbian, gay, bisexual, and heterosexual siblings. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 73*(3), 477-487. doi: 10.1037/0022-006X.73.3.477

Clements-Nolle, K., Marx, R., Katz, M. (2006). Attempted suicide among transgender persons: The influence of gender-based discrimination and victimization. *Journal of Homosexuality, 51*(3), 53-69. doi: 10.1300/J082v51n03_04

Combs, G. M., Milosevic, I., Jeung, W., Griffith, J. (2012). Ethnic Identity and Job Attribute Preferences: The Role of Collectivism and Psychological Capital. *Journal of Leadership & Organizational Studies, 19*(1), 5-16. doi:10.1177/1548051811433359

Coon, H. M., Kimmelmeier, M. (2001). Cultural Orientations in the United States: (Re)Examining Differences Among Ethnic Groups. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 32*(3), 348-364. Dobljeno na: http://gsappweb.rutgers.edu/cstudents/readings/Summer/Kelly_Diversity/Coon%202001%20individualism%20and%20collectivism.pdf

Cozma, I. (2011). How are individualism and collectivism measured? *Romanian Journal of Applied Psychology, 13*(1), 11-17. Dobljeno na: <http://www.rjap.psihologietm.ro/>

Diener, E., Gohm, C. L., Suh, E., Oishi, S. (2000). Similarity of the Relations Between Marital Status and Subjective Well-Being Across Cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 31*(4), 419-436. doi: 10.1177/0022022100031004001

Fiske, A. P. (2002). Using Individualism and Collectivism to Compare Cultures – A Critique of the Validity and Measurement of the Constructs: Comment on Oyserman et al. (2002). *Psychological Bulletin, 128*(1), 78-88. doi: 10.1037//0033-2909.128.1.78

Green, E. G. T., Deschamps, J., Páez, D. (2005). Variation of Individualism and Collectivism Within and Between 20 Countries: A Typological Analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 36*(3), 321-339. doi: 10.1177/0022022104273654

Greene, D. C., Britton, P. J. (2013). The Influence of Forgiveness on Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Questioning Individuals' Shame and Self-Esteem. *Journal of Counseling & Development, 91*, 195-205. doi: 10.1002/j.1556-6676.2013.00086.x

Hamamura, T. (2011). Are Cultures Becoming Individualistic? A Cross-Temporal Comparison of Individualism-Collectivism in the United States and Japan. *Personality and Social Psychology Review*, 16(1), 3-24. doi: 10.1177/1088868311411587

Hetts, J. J., Sakuma, M., Pelham, B. W. (1999). Two Roads to Positive Regard: Implicit and Explicit Self-Evaluation and Culture. *Journal of Experimental Social Psychology*, 35, 512-559. doi: 10.1006/jesp.1999.1391

Hofstede, G. H. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. Kalifornija: Sage Publications.

Hofstede, G. H. (2002). *Exploring culture: exercises, stories, and synthetic cultures*. Yarmouth, Maine: Intercultural Press, Inc.

Huebner, D. M., Rebchook, G. M., Kegeles, S. M. (2004). Experiences of harassment, discrimination, and physical violence among young gay and bisexual men. *American Journal of Public Health*, 94(7), 1200-1203. Dobljeno na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15226143>

Hui, H., Triandis, H. C. (1986). Individualism-Collectivism: A Study of Cross-Cultural Researchers. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 17(2), 225-248. doi: 10.1177/0022002186017002006

Kashima, Y., Yamaguchi, S., Kim, U., Choi, S., Gelfand, M. J., Yuki, M. (1995). Culture, Gender, and Self: A Perspective From Individualism-Collectivism Research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 925-937.

Kelleher, C. (2009). Minority Stress and Health: Implications for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning (LGBTQ) Young People. *Counseling Psychology Quarterly*, 22(4), 373-379. Dobljeno na: <http://arrow.dit.ie/aaschslarts/28/>

Kitayama, S. (2002). Culture and basic Psychological Processes – Toward a System View of Culture: Comment on Oyserman et al. (2002). *Psychological Bulletin*, 128(1), 89-96. doi: 10.1037//0033-2909.128.1.89

Kobal, D. (2000). *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Lamovec, T. (1994). *Psihodiagnostika osebnosti II*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K., Downs, D. L. (1995). Self-Esteem as an Interpersonal Monitor: The Sociometer Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(3), 518-530. doi: 10.1037/0022-3514.68.3.518

Mao, L., McCormick, J., Van de Ven, P. (2002). Ethnic and gay identification: gay Asian men dealing with the divide. *Culture, Health & Sexuality*, 4(4), 419-430. doi: 10.1080/13691050110148342

Markus, H. R., Kitayama, S. (1991). Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253. doi: 10.1037/0033-295X.98.2.224

Markus, H. R., Nurius, P. (1986). Possible Selves. *American Psychologist*, 41(9), 954-969. doi: 10.1037/0003-066X.41.9.954

Matsumoto, D. (1999). Culture and self: An empirical assessment of Markus and Kitayama's theory of independent and interdependent self-construals. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 289-310. Dobljeno na: <http://davidmatsumoto.com/content/1999%20Culture%20and%20Self.pdf>

Mays, V. M., Cochran, S. D. (2001). Mental health correlates of perceived discrimination among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *American Journal of Public Health*, 91(11), 1869-1876. Dobljeno na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11684618>

Mlinar, Z. (2012). *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Knj. 2, Globalizacija: bogati in/ali ogroža?*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Musek, J. (1994). *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Oyserman, D., Coon, H. M., Kimmelmeier, M. (2002). Rethinking Individualism and Collectivism: Evaluation of Theoretical Assumptions and Meta-Analyses. *Psychological Bulletin*, 128(1), 3-72. doi: 10.1037//0033-2909.128.1.3

Oyserman, D., Gant, L., Ager, J. (1995). A Socially Contextualized Model of African American Identity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(6), 1216-1232. Dobljeno na: https://dornsife.usc.edu/assets/sites/782/docs/oyserman_gant_ager_1995.pdf

Peterson, G. W., Cobas, J. A., Bush, K. R., Supple, A., Wilson, S. M. (2005). Parent-Youth Relationships and the Self-Esteem of Chinese Adolescents: Collectivism versus Individualism. *Marriage & Family Review*, 36(3), 173-200. doi: 10.1300/J002v36n03_09

Rihn, A. J., Sloan, J. D. (2013). »Rainbows in the past were gay«: LGBTQIA in the WC. *Praxis: A Writing Center Journal*, 10(2), 1-13. Dobljeno na: <http://www.praxisuwc.com/>

Rosenberg, M. (1965). *Society and Adolescent Self-Image*. Princeton: Princeton University Press.

Sánchez, F. J., Vilain, E. (2009). Collective Self-Esteem as a Coping Resource for Male-to-Female Transsexuals. *Journal of Counseling Psychology*, 56(1), 202-209. doi: 10.1037/a0014573

Santo, J. B., Stella-Lopez, L., Carmago, G., Bukowski, W. M., Mayman, S. B., Adams, R. E. (2013). Factors Underlying Contextual Variations in the Structure of the Self: Differences Related to SES, Gender, Culture, and »Majority/Nonmajority« Status During Early Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 23(1), 69-80. doi: 10.1111/j.1532-7795.2012.00793.x

Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values. V U. Kim, H. C. Triandis, C. Kagitçibasi, S-C. Choi in G. Yoon (ur.), *Individualism and collectivism. Theory, method, and applications* (str. 85-119). Thousand Oaks, CA: Sage.

Singelis, T. M. (1994). The measurement of independent and interdependent self-construals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20(5), 580-591. doi: 10.1177/0146167294205014

Singelis, T. M., Bond, M. H., Sharkey W. F., Lai, C. S. Y. (1999). Unpackaging Culture's Influence on Self-esteem and Embarrassability: The Role of Self-Construals. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(3), 315-341. doi: 10.1177/0022022199030003003

Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P. S., Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-Cultural Research*, 29(3), 240-275. doi: 10.1177/106939719502900302

Švab, A., Kuhar, R. (2005). *Neznosno udobje zasebnosti: vsakdanje življenje gejev in lezbijk*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Tafarodi, R. W., Lang, J. M., Smith, A. J. (1999). Self-esteem and the cultural trade-off: Evidence for the Role of Individualism-Collectivism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(5), 620-640. Dobljeno na: <http://www.psych.utoronto.ca/users/tafarodi/Papers/EJSP99.pdf>

Tafarodi, R. W., Swann, W. B. Jr. (1996). Individualism-collectivism and global self-esteem: Evidence for a cultural trade-off. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27(6), 651-672. doi: 10.1177/0022022196276001

Tafarodi, R. W., Walters, P. (1999). Individualism-collectivism, life events, and self-esteem: a test of two trade-offs. *European Journal of Social Psychology*, 29(5-6), 797-814. doi: 10.1002/(SICI)1099-0992(199908/09)29:5/6<797::AID-EJSP961>3.0.CO;2-S

Tönnies, F. (1957). *Community and Society*. East Lansing: Michigan State University Press.

Topalova, V. (1997). Individualism/Collectivism and Social Identity. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 7(1), 53-64. doi: 10.1002/(SICI)1099-1298(199702)7:1<53::AID-CASP399>3.0.CO;2-Z

Triandis, H. C. (2001). Individualism-Collectivism and Personality. *Journal of Personality*, 69(6), 907-924. doi: 10.1111/1467-6494.696169

Triandis, H. C., Bontempo, R., Villareal, M. J., Asai, M., Lucca, N. (1988). Individualism and Collectivism: Cross-Cultural Perspectives on Self-Ingroup Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(2), 323-338. doi: 10.1037/0022-3514.54.2.323

Triandis, H. C., Gelfand, M. J. (1998). Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 118-128.

Varhas, J. H., Kemmelmeier, M. (2013). Ethnicity and Contemporary American Culture: A Meta-Analytic Investigation of Horizontal-Vertical Individualism-Collectivism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(2), 195-222. doi: 10.1177/0022022112443733

Verkuyten, M., Lay, C. (1998). Ethnic Minority Identity and Psychological Well-Being: The Mediating role of Collective Self-Esteem. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(21), 1969-1986. doi: 10.1111/j.1559-1816.1998.tb01356.x

Weber, M. (1930). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: George Allen & Unwin Ltd.